

जलसंपदा विभागाच्या अधिपत्याखालील
धरणांचा परिसर, कालवे, विश्रामगृहे आणि
निवासी वसाहती या ठिकाणी वृक्ष
लागवडीचा कार्यक्रम हाती घेण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन,
जलसंपदा विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक :-संकीर्ण-२००८/(२४०/०८)/सि.व्य.(महसूल)
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : १४ ऑगस्ट, २००८

- संदर्भ : १) शा.पत्र, पा.वि.क्र. एलएनडी-१०९९/४२३४५/(११३/९९)/मोप्र(प्र), दि.९.६.१९९९.
२) शा.पत्र, पा.वि.क्र. एलएनडी-१०९९/४२३४५/ (११३/९९)/मोप्र(प्र), दि.११.७.२०००.
३) शा. नि., नियोजन विभाग, क्र.मग्रारोहयो २००६/प्र.क्र.१०४/ रोहयो-१०, दि.१४.८.०८.

प्रस्तावना :

- जागतिक वातावरणातील बदलामुळे निसर्गाचा समतोल, पर्यावरणाचे संतुलन आणि निसर्ग चक्र कायम रहाण्यासाठी आणि एकंदर सजीव सृष्टीच्या भवितव्याबद्दल सर्वांच्या मनामध्ये जागरूकता निर्माण होणे ही काळाची गरज आहे. याबाबतचा सामाजिक आशय पाहता सामाजिक बांधिलकी आणि पुढील पिढीसाठी नैसर्गिक साधन संपत्तीचे स्त्रोत जतन करणे ही आवश्यक बाब झाली आहे. त्याकरिता उपलब्ध जमिनीवर वृक्ष लागवडीचा आणि वृक्ष संवर्धनाचा कार्यक्रम मोठ्या प्रमाणात हाती घेणे अत्यावश्यक आहे.
- जलसंपदा विभागांतर्गत धरण व आजुबाजूचा परिसर, मोठ्या लांबीतील कालवे, विश्रामगृहाचा परिसर, बुडीत क्षेत्रातील मोकळ्या जमिनी आणि निवासी वसाहती इ. भागामध्ये निरनिराळ्या उपयुक्त झाडांची लागवड करणे व त्यांची निगा योग्यरितीने राखून वृक्षांचे प्रमाण वाढविणे व त्यातून परिसराचे सौंदर्यीकरण करणे या संदर्भात कार्यक्रम हाती घेण्याबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. त्यातून रोजगार निर्मिती, उपलब्ध मनुष्यबळाचा या सामाजिक कामासाठी उपयोग करून घेणे, जनावरांना चारा, पर्यटन विकास, भूगर्भातील पाण्याची साठवण क्षमता टिकून ठेवणे, जमिनीची धूप थांबविणे, पशु, पक्षी, प्राणी या जीवसृष्टीमध्ये वाढ आणि वातावरणातील प्रदूषण कमी करणे इत्यादी समांतर उद्देश याद्वारे साध्य करण्याचा देखील शासनाचा मानस आहे. त्याअनुषंगाने मा.अपर मुख्य सचिव (सेवा), सामान्य प्रशासन विभाग यांच्या अध्यक्षतेखाली दि.६.८.२००८ रोजी झालेल्या बैठकीतील चर्चेच्या अनुषंगाने शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय

- वरीलप्रमाणे प्रस्तावनेमध्ये नमूद केलेल्या बाबींच्या अनुषंगाने जलसंपदा विभागांतर्गत वर उधृत केलेल्या ठिकाणी वृक्ष लागवड आणि वृक्ष संवर्धन या संदर्भात खालीलप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी.

- (१) जलसंपदा विभागाच्या अधिपत्याखालील धरणांचा परिसर, विश्रामगृहे, निवासी वसाहती, धरणांच्या बुडीत क्षेत्रातील मोकळ्या जागा आणि विशेषतः मोठ्या लांबीतील कालव्याच्या सर्विस रोडच्या दुतर्फा बाजूची जमीन इत्यादी ठिकाणी कडुनिंब, रायवळ आंबा, चिंच, मॅनझियम, सुबाभूळ, गुलमोहर आणि रेन ट्री इत्यादी झाडांची लागवड प्राधान्याने करावी. त्याशिवाय जेथे कॅनॉल डोंगर/टेकड्या या भागातून जात असेल तेथे उतारावर शिशू, खैर, बाभूळ, साग इत्यादी झाडे लावता येतील. वृक्ष लागवडीच्या ठिकाणची भौगोलिक परिस्थिती पाहून दोन झाडात सर्वसाधारणपणे ४ मीटर अंतर असावे. त्यात स्थानिक परिस्थिती विचारात घेवून आवश्यक तो बदल करता येईल. आवश्यकते प्रमाणे सामाजिक वनीकरण विभागाचा सल्ला घ्यावा.
- (२) जैव इंधनासाठी (Bio-fuel) उपयुक्त अशा जेट्रोफा (मोगली एरंड), व करंज ही झाडे कॅनॉलच्या बाजूला किंवा अन्य ठिकाणी जिथे मोठ्या पट्ट्यामध्ये जागा उपलब्ध असेल तेथे लावावीत.
- (३) वर नमूद झाडांची रोपे सामाजिक वनीकरण किंवा वन विभागाच्या नर्सरीमधून उपलब्ध करून घ्यावीत. अन्य उपयोगी झाडे की ज्यांची लहान रोपे सुरुवातीच्या काळात जनावरे खाणार नाहीत अशा रोपांची निवड करून त्या झाडांचे प्राधान्याने रोपण करावे.
- (४) रोपांची लागवड झाल्यानंतर त्यांची नीट रितीने निगा व जोपासना होण्यासाठी आणि त्यांच्या वाढीसाठी पाण्याची व्यवस्था होण्या संदर्भात अत्यंत काटेकोरपणे काळजी घ्यावी. लावलेली झाडे विशेष काळजी घेतल्यामुळे जगतील व त्यांची व्यवस्थित वाढ होईल याबाबत देखील कटाक्षाने पहावे.
- (५) वृक्ष लागवड आणि वृक्ष संवर्धन व झाडांची जपवणूक या कामाकरिता विभागांतर्गत सी.आर.टी. वरील मजूरांच्या सेवा कमाल रितीने वापरण्यात याव्यात. त्याकरिता कॅनॉलच्या बाजूकडील सर्वसाधारणपणे अर्ध्या किलोमीटर लांबीचे पट्टे कामगारांमध्ये वाटून दयावेत व त्याची सर्वस्वी जबाबदारी त्या भागातील विभागांतर्गत काम करणारे मुकादम व कामगार यांच्यावर टाकावी. वृक्ष रोपणासाठी खड्डे घेणे, योग्य पद्धतीचे खत टाकणे, पाणी व्यवस्था व अनुषंगिक कामे त्यांच्याकडून करून घ्यावीत. वृक्ष लागवडीच्या या समाज हिताच्या कार्यक्रमाबाबत आणि त्यांच्या मनामध्ये झाडांबद्दल प्रेम व आपुलकी निर्माण होईल व ते या कामात मनापासून सहभागी होतील अशा रितीने त्यांना प्रशिक्षण दयावे. जास्तीतजास्त झाडे जगवणाऱ्या व वाढविणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना प्रशस्तीपत्र देवून त्यांच्या कामाची योग्य ठिकाणी नोंद ठेवावी.
- (६) वृक्षारोपण व वृक्षांची वृद्धी या कार्यक्रमात ग्रामीण भागातील त्या त्या कॅनॉलचा भाग किंवा अन्य परिसरात जेथे झाडांची लागवड होणार आहे, त्या गावातील सरपंच, ग्रामपंचायत / पंचायत समिती / जिल्हा परिषद या स्थानिक स्वराज्य संस्थांमधील सदस्यांना व इतर लोकप्रतिनिधींना सामावून घ्यावे. तसेच त्या त्या गावातील शाळांमधील लहान मुले, वर्गशिक्षक आणि ज्यांच्या कृतीचा आणि विचारांचा समाज मनावर प्रभाव पडत आहे, अशा प्रतिष्ठित नागरिकांना देखील या कार्यक्रमांमध्ये सहभागी करून घ्यावे. त्याचबरोबर व्यापक समाज

हितासाठी सामान्य नागरिक, निसर्गप्रेमी व पर्यावरणाबद्दल आस्था असणाऱ्या व्यक्तींचा व सामाजिक संस्थांचा देखील अशा कार्यक्रमाच्या माध्यमातून उपयोग करून घ्यावा.

(७) जनतेच्या सहभागातून हा कार्यक्रम यशस्वीपणे राबविण्यासाठी त्या त्या परिसरातील ग्रामस्थांच्या बैठका घेवून त्यांचे मन वळवून त्यांना प्रोत्साहित करावे. तसेच सुरुवातीच्या काळात रोपांची लागवड जेथे झाली आहे, तेथे जनावरे न सोडण्याबाबत त्यांचे मत परिवर्तन करावे.

(८) आवश्यक त्या ठिकाणी महाराष्ट्र वन महामंडळ, सामाजिक वनीकरण व वन विभागाच्या अधिकाऱ्यांची मदत घेवून ही योजना त्यांच्यामार्फत राबविण्यात यावी. तसेच गरजे नुसार महाराष्ट्र रोजगार हमी योजने अंतर्गत या संदर्भातील प्रचलित आदेशानुसार अशा स्वरूपाची कामे हाती घेण्यात यावीत. या संदर्भात नियोजन विभागाने संदर्भाधीन क्र.३ च्या दि.१४.८.२००८ च्या आदेशान्वये अशी वृक्ष लागवड व वृक्ष रोपणाची कामे रोजगार हमी योजने खाली जलसंपदा विभागांतर्गत कालव्याच्या बाजूने असलेल्या शासकीय जमिनीवर आणि जलसंपदा विभागाच्या मालकीच्या जमिनीवर हाती घेण्याबाबत सूचना निर्गमित केल्या आहेत.

(९) या कामासाठी लागणारा निधी सध्या अस्तित्वात असलेल्या प्रशासकीय व अर्थसंकल्पीय चौकटीतून उपलब्ध होणाऱ्या निधीमधून भागवावा. बांधकामाखालील प्रकल्प परंतु जेथे कॅनॉलमधून पाणी सोडून सिंचन निर्मिती सुरु झाली आहे, अशा प्रकल्पांतर्गत "एम- प्लॅनटेशन" या शिर्षाखाली उपरोक्त तरतुदीतून खर्च भागवावा. अन्य निधीचा स्त्रोत उपलब्ध होत असल्यास त्याचाही जरूर या चांगल्या कामासाठी वापर व्हावा.

(१०) पावसाळा सुरु होताच झाडांची लागवड लवकरात लवकर व्हावी यादृष्टीने या कार्यक्रमाचे नियोजन जानेवारी- फेब्रुवारी या वर्षाच्या सुरुवातीपासून करावे. त्या वर्षात पावसाळा सुरु होताच सदरच्या नियोजनाप्रमाणे काम प्रत्यक्ष कृतीत उतरवावे. यांत्रिकी संघटनेची मशिनरी गरजेनुसार वापरण्यात यावी. **या वर्षी पावसाळा बऱ्याच भागात उशीरा सुरु झाल्याने वृक्ष रोपणाची कार्यवाही लवकरात लवकर हाती घेण्यात यावी.**

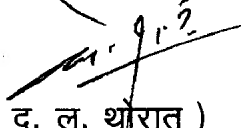
(११) या कार्यक्रमाचे महत्व समाजाच्या शेवटच्या स्तरापर्यंत पोहोचण्यासाठी वृक्षारोपणाचा कार्यक्रम नामांकित व प्रतिष्ठित व्यक्तींच्या हस्ते घेण्यात यावा. त्यास वृत्तपत्रे, रेडिओ व इलेक्ट्रॉनिक मिडीया या मार्फत व्यापक प्रसिध्दी देण्याबाबत प्रयत्न करावा.

२. वरील कार्यक्रम राबविण्याची जबाबदारी प्रामुख्याने त्या त्या भागातील सिंचन कामांशी संबंधित कनिष्ठ अभियंता / शाखा अभियंता / सहाय्यक अभियंता श्रेणी-२ आणि उप अभियंता यांची राहिल. पर्यवेक्षकीय अधिकारी म्हणून कार्यकारी अभियंता, अधीक्षक अभियंता, मुख्य अभियंता व कार्यकारी संचालक यांनी जातीने या कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेकडे लक्ष पुरवावे. याकरिता त्यांनी व्यक्तिशः क्षेत्रीय स्थळांना भेटी देणे व अंमलबजावणी करणाऱ्या अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन करून त्यांना सतत प्रोत्साहन देण्याबाबत लक्ष द्यावे.

३. या संदर्भात केलेल्या कार्यवाहीबाबत आणि प्रगतीबाबत विशेषतः रोपण केलेल्या वृक्षांची वाढ व निगा आणि वृक्ष जगण्याचे प्रमाण याबाबतचा अहवाल संबंधित मुख्य अभियंता व कार्यकारी संचालक यांनी दर चार महिन्यांनी शासनास सादर करावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यांत आला असून त्याचा संगणक संकेतांक क्र. २००८०८१४१५०९३८००१ आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने.

(द. ल. थोरात)
शासनाचे सह सचिव.

प्रत,

मा.राज्यपालांचे सचिव.
मा.मुख्यमंत्री.
मा.उपमुख्यमंत्री.
सर्व मंत्री.
सर्व राज्यमंत्री.
मुख्य सचिव.
अपर मुख्य सचिव (सेवा), सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
अपर मुख्य सचिव (वने), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
प्रधान सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
सचिव (ग्राम रोजगार हमी योजना व जलसंधारण), मंत्रालय, मुंबई.
सचिव (ग्राम विकास)] मंत्रालय, मुंबई.
जलसंपदा विभागातील सर्व कार्यकारी संचालक, सिंचन महामंडळे.
सर्व मुख्य अभियंता.
सर्व अधीक्षक अभियंता.
सर्व कार्यकारी अभियंता.
सर्व उप अभियंता.
मुख्य अभियंता (यांत्रिकी), नाशिक.
जलसंपदा विभागातील सर्व अधीक्षक अभियंता (यांत्रिकी) मंडळे.
यांत्रिकी विभागातील सर्व कार्यकारी अभियंते व उप अभियंते .
मा.मंत्री (जलसंपदा) यांचे खाजगी सचिव.
मा.मंत्री (कृष्ण खोरे) यांचे खाजगी सचिव.
मा.राज्यमंत्री (जलसंपदा) यांचे खाजगी सचिव.
सर्व जिल्हाधिकारी.
सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
प्रधान मुख्य वन संरक्षक, वन भवन, सिव्हील लाईन्स, नागपूर.
राज्यातील सर्व मुख्य वन संरक्षक., (प्रादेशिक विभाग)
संचालक, सामाजिक वनीकरण, सेंट्रल बिल्डिंग, पुणे.
महाराष्ट्र राज्यातील सर्व सह संचालक, सामाजिक वनीकरण,
राज्यातील सर्व उप संचालक, सामाजिक वनीकरण,
राज्यातील सर्व वन संरक्षक (वनवृत्त)
जलसंपदा विभागातील सर्व मुख्य अभियंता व सह सचिव.
सर्व उप सचिव / अवर सचिव व कक्ष अधिकारी.